

*El Patrimoni Artístic
de Sant Joan de les Abadesses
dipositat
al Museu Episcopal de Vic*

Josep Esteve

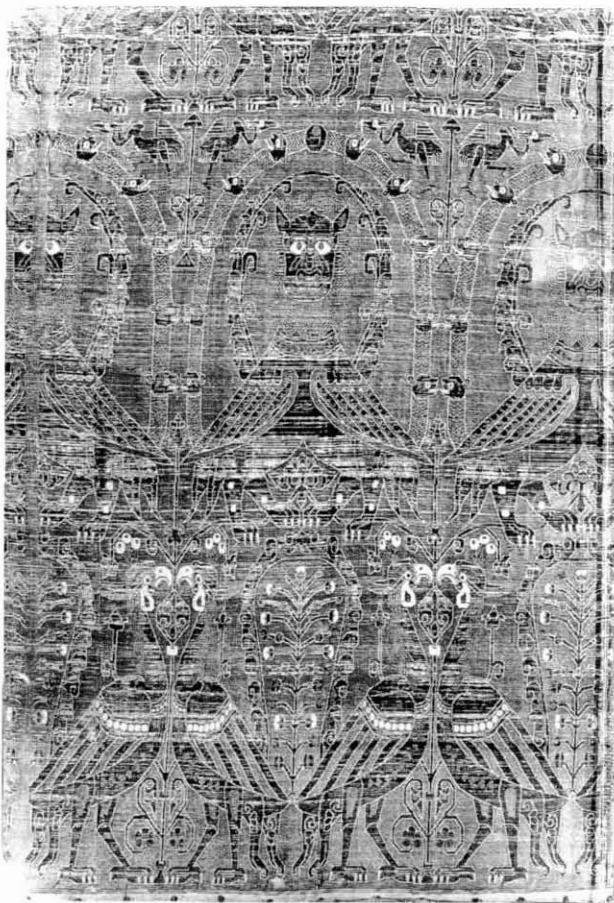
Secretari de la Junta del Monestir de Sant Joan de les Abadesses

Aquest treball, redactat el mes de juny de 1993, és una síntesi de l'extensíssima documentació originada pel litigi entre la parròquia de Sant Joan de les Abadesses i la Junta de Govern del Museu Episcopal de Vic.

Donem les mides dels objectes segons el catàleg general del MEV (*Catálogo del Museo arqueológico-artístico episcopal de Vich, Vich 1897*), en algun cas evidentment equivocades, i el de manuscrits (J. Gudiol i E. Junyent, *Catàleg dels llibres manuscrits anteriors al segle XVIII del Museu Episcopal de Vic*, Barcelona 1934). Si consten en l'inventari de l'EUB (C. Bofarull, *Inventario General Razonado de la Exposición Universal de Barcelona, Sección Arqueológica*, Barcelona 1890) i discrepen de les del MEV, les indiquem a continuació.

I

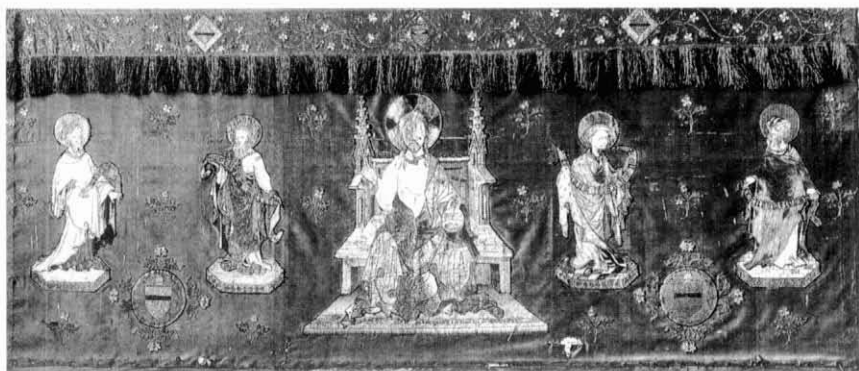
Els objectes artístics de la parròquia de Sant Joan de les Abadesses
dipositats al Museu Episcopal de Vic

1. Pal·li de les Bruixes

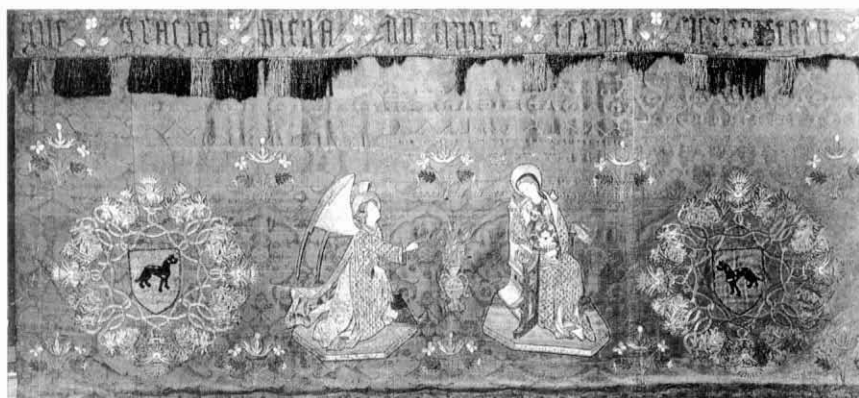
Teixit de seda. Segle XII. 1,08 x 2,38. MEV 557

⌘

2. Pal·li dels Evangelistes

Brodat sobre domàs vermell. Segle XV. 1,03 x 2,4; Bofarull, 0,8 x 2,37
MEV 1951

3. Pal·li de l'Anunciació

Brodat sobre domàs vermell. Segle XV. 1,11 x 2,40; Bofarull, 1,10 x 2,40
MEV 558

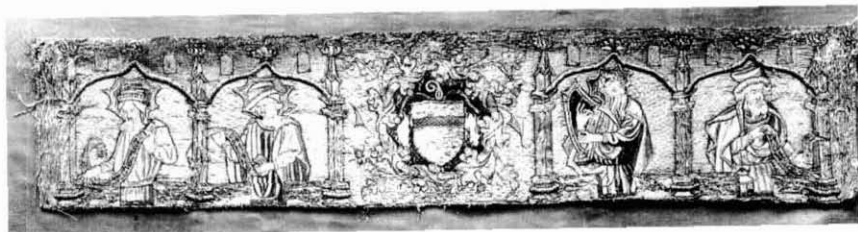
4. Pal-li de l'Epifania

Brodat sobre vellut blau fosc. Segle XV. 1,1 x 0,45; Bofarull, 1,10 x 2,35
MEV 1949

5. Pal-li de la Pietat

Brodat sobre vellut negre. Segle XV. 1,15 x 2,42; Bofarull, 1,10 x 2,35
MEV 2048

6. Coll d'avit amb representació de quatre profetes

Brodat. Segle XV. No consten les mides

MEV 371

7. Coll d'avit amb representació de quatre verges

Brodat. Segle XV. No consten les mides

MEV 368

†

105

8. Creu

Coure esmaltat. Segle XII. 0,335 x 0,29; Bofarull, 0,35 x 0,29

MEV 766

⚔

106

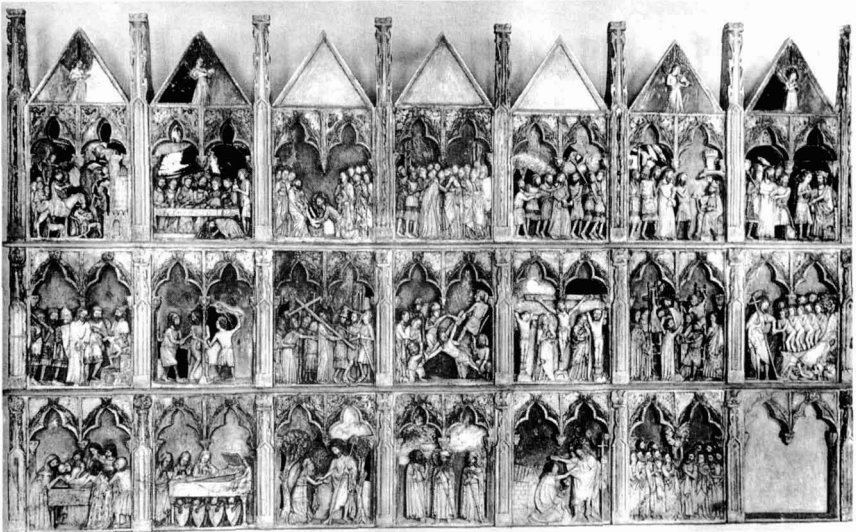
9. Creu

Plata daurada i esmalts. Segle XIV. 0,80 x 0,74; Bofarull, 1,79 x 0,74

MEV 855

⚡

107

10. Retaule de la Passió

Relleus d'alabastre policromat.

Autor: Bernat Saulet. Any 1341- 1342

1,90 x 3,36 MEV 576

11. Drap de faristol amb sant Joan Evangelista
Brodats sobre domàs blanc. Segle XV. 2,16 x 0,54

MEV 723

⌘

109

12. Santa Llúcia

Pintura sobre taula. Autor: Joan Gascó. Segle XVI. 1,47 x 0,98

MEV 1033

⊕

110

Consta que procedeixen igualment de la parròquia de Sant Joan de les Abadesses uns quants objectes que, per la manca de documentació del Museu Episcopal de Vic, no ens ha estat possible d'identificar. Són els següents:

13. Un tríptic que, segons «La Veu del Montserrat» (24 d'agost de 1889), que el qualifica de «bell», va ingressar juntament amb el retaule gòtic de la Passió.

14. Un quadre «pequeño y que creo ser de mérito», segons l'expressió de l'ecònom Mn. Llibori Colomer, que n'anuncia la tramesa al bisbe Morgades en carta del 6 de novembre de 1889.

15. Un quadre de sant Vicenç, per a l'enviament del qual l'esmentat ecònom assenyalà la data en carta a Morgades del 17 de gener de 1891.

Aquests objectes van ingressar al Museu Episcopal en les mateixes condicions que els anteriors, condicions que seran explicades en el capítol següent. És doncs, justificat d'incloure'ls en la llista d'objectes reivindicats.

Hi ha alguns còdexs que l'historiador santjoaní Mn. Pau Parassols, arxiver i bibliotecari del monestir, s'havia endut a casa seva sens dubte per motius de consulta, ja que en cita repetidament alguns en la seva obra històrica. Va morir i els seus hereus, que se'ls van apropiar, els van vendre al bisbe Morgades. Admetem que les condicions i circumstàncies amb què van ingressar al Museu Episcopal els diferencien dels objectes enumerats anteriorment, però no podem deixar de creure que Morgades els hauria inclòs entre el material amb què pensava furnir la secció del Museu Episcopal que es proposava de crear a Sant Joan. Majorment, tenint en compte que alguns d'ells són textos bàsics per a la història del monestir. Són els següents:

16. **Sacramentari.** Manuscrit en vitel·la, amb coberta de pell. Segle XII. 27 x 18 cm. MEV 7021.

17. **Evangelis de les solemnitats, Regla de sant Agustí, Necrologi.** Manuscrit en pergami, amb relligadura moderna. Any 1235. 36 x 25 cm. MEV 7039.

18. **Liber regius sive descriptio temporum.** Manuscrit en pergamí, amb relligadura moderna. Any 1235. 355 x 255 mm. MEV 7040.

19. **Cronica usque ad annum MCCXII. Descriptio urbis Romae.** Manuscrit en pergamí, amb relligadura moderna. Any 1235. 365 x 258 mm. MEV 7041.

Hi ha indicis de l'existència en el Museu Episcopal d'altres peces de procedència i propietat de la parròquia de Sant Joan de les Abadeses que, no havent estat esmentades en cap publicació i havent estat oblidades per la tradició oral, avui ens són desconegudes. Si la investigació futura aconseguia de detectar-les, faríem extensiva a tals peces la nostra reivindicació.

II

Circumstàncies i condicions d'ingrés al Museu Episcopal

Els objectes que en la relació precedent duen els números 1-9 van ser demanats a la parròquia de Sant Joan de les Abadeses pel bisbe Josep Morgades, que volia incorporar-los al conjunt que el bisbat de Vic havia de presentar a l'Exposició Universal de Barcelona de 1888. La parròquia va oposar-hi una certa resistència, però finalment va avenir-s'hi en atenció al prestigi que li reportaria. De fet, els frontals santjoanins (núms. 1-5) van obtenir-hi, tots sols, una medalla d'or; les dues creus (núms. 8 i 9) van compartir-ne una altra amb uns quants objectes més de diversa procedència.

Davant l'èxit aconseguit per la participació diocesana en l'Exposició Universal, Morgades va decidir de crear un museu diocesà, actualment anomenat Museu Episcopal, i, per tal de proveir-lo, va retenir, entre altres, els objectes santjoanins que, segons consta en el document de recepció signat pel bisbe i lliurat al rector de Sant Joan, havien estat cedits amb l'única finalitat de ser exhibits a Barcelona.

Havent mort, l'abril de 1889, el rector (Dr. Francesc d'A. Jolis) que s'havia resistit a la cessió dels objectes per a l'Exposició Universal, va succeir-

lo, el mes següent, un ecònom (Mn. Llibori Colomer) d'un tarannà tot altre. Pel juliol del mateix any, quan feia sis mesos que els objectes esmentats, de retorn de Barcelona, havien ingressat directament a l'incipient museu diocesà, es va oferir al bisbe Morgades un magnífic retaule gòtic d'alabastre que representa la Passió (núm. 10). Entre aquesta data i l'any 1893, l'ecònom Mn. Colomer va enviar furtivament per al museu un altre conjunt d'objectes (núms.11-15).

Per al lliurament del retaule, va redactar-se una carta en la qual se simulava que l'alcalde havia sol·licitat a l'ecònom i als obrers de l'església de Sant Pol, on el retaule es guardava, que l'oferissin al bisbe en agraïment a favors dispensats a la vila. Tanmateix, la carta, que l'alcalde signava com a pròpia, era materialment escrita, com és fàcil de comprovar, per l'ecònom, el qual va endegar tota l'operació. Els dos obrers que també van signar-la –només dos dels quatre que tenia l'església– van ser-hi invitats, no per l'alcalde, com es diu en la carta, sinó per l'ecònom, i van fer-ho convençuts que es tractava d'un dipòsit, no d'una donació -un d'ells ho ha deixat escrit- i en moments d'especial dificultat personal que els impedia una consideració adequada de la transcendència de la signatura.

El mateix ecònom, en una carta al bisbe Morgades del dia 6 de novembre de 1889, alhora que comunicava la tramesa d'uns objectes, anunciava que n'enviaria uns altres (núms. 12 i 14) quan pogués fer-ho "sin nadie apercibirse".

Tanmateix, la gent de la vila va adonar-se'n, va lamentar-ho i en va protestar: de la retenció dels frontals i de les creus, del lliurament del retaule i de la desaparició d'altres objectes. Ens n'ha pervingut el record a través de diversos escrits dels contemporanis i també per via oral. S'han recollit dues dotzenes de declaracions –podrien recollir-se'n, si calia, moltes més– de persones que asseguren haver sentit contar als pares i als avis la història de l'esdeveniment i l'enèrgica reprovació de la vila.

Els objectes que van ser retinguts o traslladats al nou museu diocesà no van haver de ser rescatats de l'oblit ni redimits d'usos indignes, com s'esdevingué en alguns indrets. Eren coneguts, valorats i ben tractats. Ho certifica el sentiment dels santjoanins per la seva pèrdua, l'estat de conserva-

ció en què els objectes es trobaven i l'ocultació amb què va haver de procedir l'ecònom per a enviar al museu els que no hi havien arribat a través de l'Exposició de Barcelona. Molts anys abans que els objectes ingressessin al Museu Episcopal, Pau Parassols qualificava de "admirables" i "célebres" els pal·lis i destacava els "relieues bellíssimos" del retaule de Sant Pol, que, segons ell, era guardat "como un monumento antiguo de las bellas artes" (cf. P. Parassols, *San Juan de las Abadesas...*, Vic 1859, pp. 135, 142 i 225). Santiago Rusiñol, després de descriure i elogiar el que havia vist al monestir de Sant Joan (1880), amb menció especial d'allò que, al final de la dècada, ingressaria al Museu Episcopal, afirmava: "Sortim extraordinàriament complaguts de veure el cuidado amb què són guardats tots aquests objectes" (S. Rusiñol, *Obres completes*, Barcelona 1947, vol. I, p. 117).

La incorporació dels objectes artístics santjoanins al Museu Episcopal va ser ordenada, o si més no consentida, pel bisbe Josep Morgades. No en fem, però, motiu de retret. Tenim la certesa que ell pretenia simplement de protegir uns objectes que, tot i que eren estimats, tenien massa pes artístic i massa càrrega històrica per a continuar al servei del culte. En la seva intenció, la retirada era temporal. En efecte, el dia 10 de juliol de 1889, quan ja havia acollit al museu que s'anava formant els objectes santjoanins procedents de Barcelona i tenia anunciat l'enviament dels que encara es trobaven a Sant Joan, va signar una circular ("Boletín Oficial del Obispado de Vich", núm. 44, 15 de juliol de 1889, pp. 254-258) on notifica als diocesans la creació del museu. Hi anota les característiques, els objectius i les condicions. És un text molt meditat, que ha estat considerat el veritable document fundacional del museu. En aquest escrit, anuncia la seva intenció d'establir a Sant Joan una secció del museu diocesà. Heus aquí les seves paraules: "Más tarde pensamos establecer una sección de Museo diocesano en San Juan de las Abadesas, rico ya por sus incomparables palios, y muy propio para reunir las riquezas de nuestra alta montaña."

Res no l'hauria obligat a comprometre's talment si no n'hagués tingut el propòsit sincer. En un document en què s'exposa el programa d'una importantíssima institució, no s'hi fan declaracions improvisades, oportu-

nistes o de simple compliment. La creació d'una secció del museu diocesà a Sant Joan -cosa que no tenia prevista per a enlloc més- i, en conseqüència, la restitució dels objectes que procedien de la vila, formava part, per a Morgades, del seu programa de constitució del museu. No podia ser altrament.

Morgades estimava la vila de Sant Joan d'una manera particular, com havia manifestat en diverses ocasions ("... esta parroquia ha merecido de mi parte una estimación e interés particular..." i "... una prueba de interés y cariño que tengo a esa población."). Reconeixia que era un lloc idoni -"muy propio", deia- per a guardar objectes d'art; que era un indret artísticament cabdal i d'alta representació històrica; una comunitat molt viva; un centre on ell mateix havia convocat i presidit pelegrinatges diocesans. Imposar-li, doncs, un tribut tan elevat que algú ha pogut qualificar de napoleònic -de segur que és el conjunt quantitativament i qualitativament més important que hi ha al Museu Episcopal d'una mateixa procedència-, espoliar d'una manera irreversible una parròquia a la qual atribuïa la significació descrita, hauria estat indigne d'un bisbe com ell i de la seva noble trajectòria i propi, més aviat, d'un abassegador irrespectuós, sense miraments ni escrúpols. I Morgades no ho era. Per això va afanyar-se a deixar constància de la reparació que es proposava, en aquella circular tan important.

Francesc Miquel i Badia, el cèlebre crític i tractadista d'art, que tingué una destacada intervenció en la catalogació del material aplegat al Museu Episcopal, en un comentari publicat al "Diario de Barcelona" (15 de juliol de 1891) arran de la inauguració del museu, que havia tingut lloc el dia 7 del mateix mes, confirma que els frontals santjoanins es trobaven al nou museu amb caràcter temporal. Sabem, per la crònica apareguda a "La Veu del Montserrat" (Vic, 11 de juliol de 1891), que l'esmentat crític va acompanyar el bisbe Morgades en la cerimònia de la inauguració i d'ell havia de recollir la informació que ens transmet. Dos anys després, per tant, de l'esmentada circular, el bisbe no havia mudat de pensament. I en 1892, quan l'ecònom Mn. Llibori Colomer redacta l'inventari que Morgades havia prescrit a totes les parròquies del bisbat, hi inclou, com a pertanyents a la parròquia de Sant Joan, els frontals i les creus que eren al Museu

Episcopal. No hi ha cap document posterior que certifiqui que la situació jurídica d'aquests objectes hagi canviat.

El bisbe Morgades vinculava, sens dubte, la devolució a Sant Joan dels seus objectes a la restauració del monestir que es proposava i que els hauria proporcionat el marc adient i les condicions adequades. Morgades, en efecte, va emprendre la restauració, que, segons la intenció per ell declarada, havia de ser global. Tanmateix, esgotat per la reconstrucció de Ripoll, va haver d'abandonar-la després d'uniques quantes intervencions parcials. Traslladat a la seu de Barcelona en 1899, no va tenir oportunitat ni temps de reprendre-la. Mai, però, no es va retractar del seu propòsit, ni tingué motiu per a fer-ho. Els santjoanins de l'època, coneixedors directes de les intencions i les promeses de Morgades, tenien la seguretat que el títol amb què eren retinguts en el Museu Episcopal els objectes del seu patrimoni era el de dipòsit, no en el sentit estricte i formal, sinó en el de la provisionalitat del seu emplaçament. En múltiples escrits que ens han deixat alguns d'aquells contemporanis, homes honestos, patriotes i cultes -Manuel Blanxart, Joan Danès, Mn. Josep Masdeu...-, adjunten indefectiblement, a la referència als objectes, el mot "dipositats".

III

Tradicció reivindicativa

Els santjoanins, convençuts de la sinceritat del bisbe Morgades, sempre han cregut que el seu patrimoni dipositat al Museu Episcopal tornaria i n'han expressat el desig. Pot parlar-se, sense exageració, d'una tradició reivindicativa que travessa tot el segle XX, es manifesta per escrit moltes vegades i és sempre present en la memòria col·lectiva. Per a molts homes i dones de la vila, la consciència de la pertinença al monestir del patrimoni exiliat i de la justícia que suposaria la restitució compta entre les nocions elementals de la tradició santjoanina adquirides en la infantesa. Tanmateix, aquesta aspiració no s'havia concretat en una sol·licitud formal si s'exceptua una petició oral presentada pel Consistori al bisbe Francesc

Muñoz en una visita que féu a la Casa de la Vila l'11 d'octubre de 1917, segons consta en l'acta municipal corresponent.

Els santjoanins més responsables eren conscients -i aquesta és, amb tota certesa, la raó decisiva d'haver diferit la reclamació- que l'existència d'un local idoni, proveït de les mesures adequades de seguretat, era la condició indispensable per a una reclamació seriosa i amb garanties d'eficàcia. Per això, des de la primeria del segle, es preocuparen de trobar-lo. No n'hi havia sinó un, a tocar del monestir -situació que, encertadament, consideraven imprescindible-, que era l'antiga casa de l'abat. Aquesta, però, era ocupada per una escola pública. Així que fou alliberada d'aquesta funció, cosa que no s'esdevingué fins al començ de la dècada dels anys trenta, es van emprendre gestions per a aconseguir-ne la restauració. La Generalitat tot just recuperada va elaborar-ne el projecte, que els esdeveniments polítics de 1936 van impedir de dur a terme.

La impossibilitat de restaurar aquell casal en la postguerra -Jaume Espona, el restaurador del monestir, ho havia intentat i no li fou concedit- i raons i circumstàncies diverses aconsellaren de descartar aquell edifici com a seu del museu.

En els anys seixanta va quedar desafectada l'antiga rectoria, contigua a l'església del monestir. Aviat es va comprendre que aquell era l'edifici apropiat per a albergar el museu tan desitjat i que aquell era el moment oportú per a endegar-lo.

Van col·locar-s'hi tot seguit algunes peces poc valuoses per a significar-ne la destinació futura. Van fer-s'hi unes obligades intervencions estructurals i, amb algunes exposicions, van estudiar-se possibilitats i formes de presentació. Fundada, al començ dels anys setanta, la Junta del Monestir, va ser possible d'imprimir un ritme més accelerat al condicionament de l'immoble, que, tanmateix, va haver de fer-se a càrrec exclusiu de la parròquia i els seus homes, sense cap mena d'ajut exterior, ni econòmic ni tècnic.

Per motius d'estalvi i per desig d'autenticitat, s'introduïren poques modificacions en el local existent, totes subordinades al relleu i a la protecció de les peces que havien d'instal·lar-s'hi.

El material exposat és el que, des de les primeres dècades del segle, aquells patricis que havien promogut la primera restauració del monestir posterior a l'intent de Morgades, havien aplegat a les sales de l'arxiu en espera de la creació del museu que no arribarien a veure. Són objectes retirats del culte, la romanalla d'allò que les guerres, les revoltes i la variació dels gustos han permès d'arribar fins a nosaltres. Llevat de poquíssimes donacions particulars, tots el objectes exhibits provenen de l'església del monestir i d'altres esglésies i ermites de la vila.

El dia 6 de juliol de 1975 la parròquia inaugurava el nou establiment, amb el nom de "Museu del Monestir". Així quedava garantida la protecció i l'exhibició del patrimoni present i posada la base indispensable per a una reclamació raonable del patrimoni allunyat. S'havia donat una total coincidència entre els propòsits dels homes que aconseguiren de formar el museu i els dels homes que l'havien projectat sense poder-lo dur a terme.

Al cap de dotze anys de funcionament satisfactori del Museu del Monestir, es va creure que era arribat el moment de formalitzar la petició de retorn dels objectes que més l'ennoblirien.

IV

Sol·licitud formal de retorn

El dia 5 de març de 1987, la parròquia de Sant Joan de les Abadeses presentava al bisbe de Vic, Dr. Josep M. Guix i Ferreres, la petició de retorn dels objectes del seu patrimoni dipositats al Museu Episcopal de Vic. Signava la sol·licitud Mn. Anton Martí i Homs, rector de la parròquia i president de la Junta del Monestir. En un memorial annex, s'exposaven les raons que justifiquen la petició.

L'argumentació santjoanina es basava en les dades històriques declarades en els apartats precedents, explanades i acreditades amb la pertinent documentació. S'hi feia present, encara, l'oportunitat de potenciar un nucli artístic, el monestir de Sant Joan de les Abadeses, que honora, com pocs altres, la diòcesi i que ocupa un lloc important en el conjunt de

Catalunya. S'hi adduïa la creença, avui generalment compartida, que els objectes artístics tenen una significació més eloqüent quan són guardats en el seu lloc d'origen, la història del qual contribueixen a explicar i on proporcionen, al poble que els conserva, un senyal d'identitat i un lligam amb la seva tradició secular.

S'admetia, és clar, que, perquè un poble pugui exercir el dret de detenir el seu patrimoni, ha de comptar amb unes condicions raonables de seguretat, accessibilitat i presentació digna, condicions que el monestir i el museu de Sant Joan posseeixen a bastament. Disposen, en efecte, de les garanties de seguretat mecàniques i electròniques suficients: portes blindades, reixes, tancament interior, panys especials, aparells d'alarma i circuit tancat de televisió. L'afluència de visitants és, de moment, superior a la del Museu Episcopal (mentre que aquesta institució diocesana va ser visitada, durant l'any 1988, segons dades facilitades pel seu Conservador, per 8.000 persones, el Museu del Monestir de Sant Joan van visitar-lo, en el mateix període, 28.000 persones). Pel que fa a la instal·lació, ha estat generalment elogiada pels visitants, entre ells persones prou expertes.

S'acceptava la fórmula jurídica proposada pel bisbe Morgades -secció del museu diocesà- que, amb la tutela, el control i les inspeccions que comportaria, fóra una garantia suplementària de conservació i de dignitat.

Es remarcava el treball que, al llarg d'aquest segle, han dut a terme els santjoanins per tal de retornar al monestir l'esplendor que el pas del temps i les diverses i greus vicissituds li havien llevat i la cura amb què el conserven; l'esforç dedicat a la instal·lació del Museu del Monestir i l'afany de recuperar una part del seu patrimoni que cent anys d'allunyament no han aconseguit de fer oblidar. Es proclamava la convicció que, al marge dels arguments jurídics que l'assisteixen, una parròquia que ha demostrat una estimació exemplar del seu art i la seva història s'ha fet mereixedora de ser atesa.

El senyor Bisbe va considerar enraonada la petició santjoanina, assegurà que l'estudiaria i declarà que, en principi, no trobava cap inconvenient perquè uns objectes retornessin, amb les degudes garanties, al seu lloc d'origen, que, d'altra banda, queda dins el mateix territori diocesà. Afegí,

però, que el Museu Episcopal havia de tenir ocasió d'exposar les raons que cregués que justificaven la retenció dels objectes santjoanins. En confià la tasca al conservador del museu, Mn. Miquel S. Gros i Pujol, que no va pas fer esperar la resposta. En el seu text, va esforçar-se a demostrar que els esmentats objectes són "propietat única i exclusiva" del Museu Episcopal. I ho són, segons ell, principalment, per dues raons:

1. Constitueixen la compensació lògica dels beneficis econòmics que el bisbe Morgades havia dispensat a la parròquia de Sant Joan.
2. En virtut d'unes determinades clàusules dels estatuts del Museu Episcopal, signats pel bisbe Morgades el dia 31 de desembre de 1897, els objectes santjoanins van quedar definitivament incorporats al Museu Episcopal, que haurà de continuar ubicat per sempre a la ciutat de Vic. Així el bisbe anul·lava el seu propòsit de crear una secció del museu a Sant Joan i, en conseqüència, de restituir-hi els objectes.

La parròquia de Sant Joan de les Abadeses, que va considerar que no eren concloents aquestes proves, va redactar unes àmplies puntualitzacions, que el Conservador, al seu torn, va contestar. Els successius i mutus desacords han originat un seguit de rèpliques i contrarèpliques que integren un dossier d'uns quants centenars de pàgines.

D'entrada, la parròquia de Sant Joan i la Junta del Monestir, responsable de preparar la documentació que ha donat suport a la reclamació, es negaven a admetre, com és obvi, que un museu diocesà, que té la missió, no pas d'abassegar, sinó de conservar el patrimoni de les parròquies que no estan en condicions de fer-ho degudament, es proclamés propietari únic i exclusiu d'aquest patrimoni. És una afirmació que pressuposa un concepte erroni, inadmissible, de museu diocesà, que l'erigeix en entitat autònoma, al marge, gairebé en contra, de la resta de la diòcesi. A dreta llei, els objectes procedents de les esglésies del bisbat només poden incorporar-se al museu diocesà, si més no implícitament, amb caràcter de dipòsit, un dipòsit que, en la immensa majoria de casos, ha de considerar-se de duració indefinida perquè les causes que van justificar-lo no sols continuen vigents sinó que generalment s'han agreujat. Per això cal reconèixer i agrair la funció del museu diocesà. Aquest museu, però, no es pot perme-

tre d'arrogar-se la propietat inalienable d'uns objectes que han estat simplement confiats a la seva protecció.

Tanmateix, les circumstàncies ja exposades en els capítols precedents -les condicions en què els objectes es trobaven en el lloc d'origen, la forma de la seva retirada, el propòsit manifestat per Morgades, les característiques actuals del marc que els acolliria- confereixen al patrimoni santjoaní exhibit al Museu Episcopal una categoria absolutament singular.

Examinem, però, amb una mica més de detenció les dues asseveracions principals del Conservador.

1. És cert que el bisbe Morgades havia atorgat copiosos ajuts econòmics a la parròquia de Sant Joan -els textos del Conservador els enumeren d'una manera probablement exhaustiva-, però suposar que amb això volia legitimar l'expropiació d'una part important del patrimoni artístic santjoaní -ell devia prou saber que no són pas valors equiparables- fóra greument injuriós per a un bisbe com ell, que, amb la reconstrucció del monestir de Ripoll, d'on, destruït i saquejat com era, no podia esperar res a canvi, havia demostrat que els seus mòbils eren exclusivament religiosos i patriòtics. Seria difícil d'imaginar que, mentre les dues etapes fonamentals i tan costoses de la restauració del monestir de Sant Joan que van succeir la de Morgades les van sufragar desinteressadament diverses entitats i persones particulars -la segona, íntegrament, el santjoaní d'adopció Jaume Espona-, hagués estat el bisbe, precisament el bisbe, l'únic qui hagués volgut rescabalar-se dels diners invertits.

Conscient potser d'aquesta realitat, el Conservador, que semblava atribuir la transferència de propietat a una conseqüència gairebé mecànica d'unes aportacions econòmiques, pretén d'explicar-ho com una "lliure i espontània" donació dels santjoanins, que, alhora que agraiïen els favors del bisbe, procuraven d'estimular-ne encara més la generositat.

La inconsciència dels santjoanins, esgrimida pel Conservador com a reforç de la seva tesi, és contradita pels nombrosos testimonis que ens reporten la reprovació de la vila per la sostracció dels objectes. Manuel Blanxart, probablement el laic més qualificat en aquell moment dins la vida parro-

quial de Sant Joan, ens assegura, en un historial que ens ha deixat d'aquells esdeveniments, que mai ningú no li va ni tan sols insinuar que els donatius del bisbe per al Centre Catòlic, del qual era aleshores president, fossin a canvi dels objectes artístics, i exclama amb energia: "Si jo hagués entés que aixís era'l conveni, may però may, haguera donat'l meu consentiment." Seria absurd, d'altra banda, que, per tal de convèncer el bisbe que els proporcionés més ajuts per a la restauració del monestir, que volien dignificar, els santjoanins es desprenguessin d'allò que reconeixien que el dignificava especialment. Ho reconeixien ja d'abans, però més encara després dels grans elogis que aquests objectes havien merescut amb motiu de ser exposats a Barcelona.

Per tal de donar una certa versemblança a la seva afirmació, el Conservador prova de demostrar -i per cert que hi dedica moltes pàgines- que els objectes que havien figurat a l'Exposició Universal, un cop aquesta clausurada, van ser reintegrats al monestir de Sant Joan i, des d'allí, reenviats a Vic i "generosament lliurats" al bisbe Morgades. Hi ha, però, moltes proves que ens certifiquen que els objectes, van ser retinguts al museu acabat de crear quan retornaven de l'Exposició de Barcelona.

El mateix bisbe Morgades, en la cèlebre circular del 10 de juliol de 1889, declara, referint-se al museu: "aún no se ha inaugurado, y contiene ya objetos de valor inapreciable, que han merecido tres medallas de oro en la Exposición Universal de Barcelona". Una d'aquestes tres medalles va ser atorgada als frontals de Sant Joan. Francesc Miquel i Badia ens assabenta, en l'article ja citat en aquest opuscle, que els ha vistos al museu diocesà el dia de la seva inauguració (7 de juliol de 1891) i precisa que hi eren "solo temporalmente". Els hi veieren, entre altres, els prohoms de la Junta directiva del Centre Excursionista de Catalunya, acompanyats i informats pel bisbe, el 15 de novembre de 1891; ho explica Artur Pedrals en la crònica de la visita ("Butlletí del C. E. de C.", núm. 5, abril-juny 1892). Ho assevera, sense vacil·lació, tota la tradició oral i escrita dels santjoanins, que no havien de tenir cap interès a falsejar aquest fet perquè no podien sospitar que, temps a venir, s'hi voldria explicar una donació que no existí. És impossible, doncs, d'acceptar l'afirmació del Conservador segons la qual

els objectes santjoanins que havien estat exposats a Barcelona no van ingressar al nou museu diocesà fins a 1892, afirmació que, ni que fos verídica, no provaria res, ja que no hi ha cap document que aboni la donació pretesa, si exceptuem la carta de lliurament del retaule gòtic, la història de la gestació de la qual ens és prou coneguda.

2. No hi ha raons vàlides per a sostenir, com fa el Conservador, que Morgades hagués canviat de criteri i hagués abandonat el seu propòsit tan clarament expressat en la circular del 10 de juliol de 1889 quan, el 31 de desembre de 1897, signà i promulgà els estatuts del Museu Episcopal. Les condicions de permanència dels objectes dins el Museu Episcopal contingudes en els estatuts són exactament les mateixes que el bisbe havia formulat en l'esmentada circular, on anuncia la seva intenció de crear una secció del museu a Sant Joan. Això indica que no considerava pas que aquelles condicions fossin incompatibles amb aquest propòsit.

La inamovibilitat que els estatuts disposen només afecta, com s'hi diu ben clarament, els objectes que són propietat del museu, i res no ens assegura que els de Sant Joan ho fossin. La condició de provisionalitat que es desprèn del rebut dels objectes destinats a l'Exposició Universal, de les paraules de Morgades, de la informació transmesa per Miquel i Badia i recollida del mateix Morgades, de la ferma creença dels santjoanins contemporanis i ben assabentats, no ha estat mai desmentida.

Segons el Conservador dóna a entendre, Morgades, amb la firma dels estatuts, hauria anul·lat els seus compromisos anteriors i hauria bloquejat dins el Museu Episcopal tots els objectes que, trobant-s'hi en aquell moment, no poguessin acreditar documentalment la seva condició de dipòsit. Tenint en compte que el primer certificat de dipòsit que existeix data del 16 d'octubre de 1898, és a dir, quan ja feia nou mesos i mig que els estatuts eren signats, hauríem de concloure que la dràstica mesura comprenia tots els objectes ingressats abans. D'alguns, però, d'aquests objectes, després s'ha reconegut que eren dipositats. Això vol dir que la firma dels estatuts no comportava necessàriament una fixació definitiva o que era possible una rectificació ulterior o, sobretot, que hi havia certs dipòsits que, malgrat de no haver estat expressament formalitzats, tenien validesa en

virtut d'alguna garantia menys formal o d'alguna convinença verbal anterior. Que això és així, ho confirma el cas del frontal florentí de la Seu de Manresa. La seva inscripció en el registre de dipòsits porta la data del 24 de juliol de 1899, un any i set mesos després de la signatura dels estatuts. El frontal de Manresa, que, com els de Sant Joan, havia ingressat al Museu Episcopal de retorn de l'Exposició Universal de Barcelona -del de Manresa, però, no ha calgut fer-ne problema-, ja era inclòs en el catàleg del museu i era considerat una de les peces que més honraven la institució. Tanmateix, se'n va formalitzar el dipòsit sense que pogués presentar ni tan sols els justificants amb què comptaven els objectes santjoanins: el rebut dels que eren destinats a l'Exposició Universal o la declaració de Morgades en la circular del 10 de juliol de 1889. Potser va considerar-se que aquestes certificacions implícites estalviaven, per als objectes santjoanins, la redacció d'un altre document. Sigui com sigui, immobilitzar dins el museu, amb una simple signatura, sense consulta ni notificació, uns objectes que no hi havien pas entrat per a quedar-s'hi, fóra un acte d'autoritat despòtica que sabia molt greu d'haver d'atribuir a Morgades.

La vinculació del Museu Episcopal a la ciutat de Vic, confirmada pels estatuts, ja havia estat explícitament declarada per Morgades en el preàmbul de les bases oficials de creació del museu abans d'entrar-hi aquests objectes (cf. J. Gudiol, *El Museu Arqueològich-Artístich Episcopal de Vich*, 1918, p. 10). Morgades ho havia de tenir molt present quan feia la seva declaració a favor de Sant Joan. Per a ell es tractava sens dubte d'un cas molt particular que ni els fets precedents ni els estatuts posteriors no havien de comprometre.

Al marge d'aquests arguments, que són els que esgrimeix com a capitals, el Conservador esmenta l'inconvenient d'emplaçar els objectes artístics en un "museu parroquial". És fàcil, però, de replicar que el Museu del Monestir no incorre en cap dels defectes que caracteritzen els museus anomenats despectivament "parroquials". La instal·lació, la seguretat, la regularitat i l'amplitud d'horaris, la nombrosa concurrència de visitants el situen, malgrat les seves reduïdes dimensions, a l'altura d'altres museus considerats formals, sens dubte a un nivell superior a l'actual del Museu Episcopal de Vic.

El Conservador retreu la dispersió d'alguns objectes del monestir esdevinguda temps enrere, en circumstàncies molt especials, i en nombre molt reduït, inferior al que s'ha donat en altres monestirs i catedrals, àdhuc al Museu Episcopal de Vic. En cap cas hom no podria responsabilitzar d'això els santjoanins.

També s'entreté a negar la procedència santjoanina de dues de les peces de la nostra relació: la creu romànica de coure i esmalt (núm. 8) i la taula de santa Llúcia de Joan Gascó (núm. 12). Són tan abundoses i contundents les proves que s'han pogut adduir enfront de l'única, i a més inconsistent, que ell aporta, que ha de considerar-se negligible la seva impugnació.

Acusa la parròquia de Sant Joan de propugnar uns principis que provocarien la desintegració del Museu Episcopal o de qualsevol altre museu. Tanmateix, la parròquia de Sant Joan, que reconeix i valora la tasca i la funció del Museu Episcopal de Vic i que és prou responsable per a defensar-ne categòricament la continuïtat, té la certesa que els títols que justifiquen la reclamació del seu patrimoni són tan especials i únics que la seva devolució no podria establir cap precedent. Museus que el Conservador qualificaria de "tipus estable", però regits per una concepció enraonada de la seva funció, s'han avingut a retornar al seu lloc d'origen, amb les condicions i garanties degudes, objectes d'art que feia temps que conservaven. Sense allunyar-nos gaire ni en el temps ni en l'espai, podem recordar que el Museu Arqueològic de Barcelona va restituir, l'any 1980, l'anomenada "Venus de Badalona" a la ciutat d'on procedia.

Quan el senyor Bisbe va considerar suficients les al·legacions respectives -tot i que després s'han produït encara alguns documents importants-, volgué conèixer l'opinió de tres advocats.

El primer, designat directament pel senyor Bisbe, va ser el Dr. Jaume Traserra, professor de Dret Canònic a la Facultat de Teologia de Catalunya. En el seu dictamen, que ocupa dos folis, afirma que alguns objectes, els que en la llista d'aquest opuscle tenen els números 10, 16, 17 i 18 -en la relació de què el Dr. Traserra disposà tenien una numeració

diferent-, “han de considerar-se exclosos de la reclamació per haver estat adquirits per compra o per donació no impugnades en el seu moment”. Els altres objectes santjoanins no poden considerar-se propietat del Museu Episcopal de Vic perquè no en consta la donació i, a més, perquè, segons el Dret Canònic aleshores vigent, haurien calgut unes determinades formalitats. Suposa, però, que són dipositats a perpetuïtat en el Museu Episcopal i en treu la conclusió que “no hi ha cap obligació jurídica ni moral que obligui a atendre la reclamació del Patronat de Sant Joan de les Abadeses, excepte en el cas que es desfés el Museu Episcopal de Vic”. Reconeix, finalment, que “podria plantejar-se l’oportunitat d’accedir a la petició de la Junta del Monestir de Sant Joan de les Abadeses per raons de conveniència”.

Els altres dos advocats, que, per concessió del senyor Bisbe, la parròquia de Sant Joan tingué la potestat d’escollir, van ser el Dr. Francisco Ramos Méndez, catedràtic de Dret processal a la Universitat Pompeu Fabra, i el Sr. Eudald Tarré i Arnau.

L’elecció del Dr. Ramos és deguda a un notari que li traspassà l’encàrrec que havia rebut del senyor Rector de Sant Joan. El senyor Rector desco-neixia totalment el Dr. Ramos i en cap moment de l’elaboració de l’estudi no va tenir-hi contacte. La petició formal del dictamen va ser presentada pel bisbat i no per la parròquia.

El Dr. Ramos, en un treball que ocupa 42 folis, analitza, d’entrada, la impugnació, sostinguda pel Conservador del Museu Episcopal, de la procedència santjoanina de dos dels objectes (núms. 8 i 12 de la llista d’aquest opuscle) i, a la vista de les proves adduïdes per la Junta del Monestir de Sant Joan, no la considera concloent.

Assegura que la propietat dels pal·lis i les creus (núms. 1-9) no va ser transferida al Museu Episcopal de Vic ja que no hi ha cap document que, ni directament ni indirectament, ho certifiqui; no hi ha tampoc cap testimoni, ni tan sols de referència. Tampoc la condició de dipòsit no compta amb cap suport documental ni amb cap indici. El qualificatiu “dipositats” que els santjoanins atribueixen a aquests objectes no significa sinó una

localització temporal que no comporta propietat. D'altra banda, el dipòsit, per la seva mateixa naturalesa, és sempre recuperable i es contradiu amb la noció de perpetuïtat. Allò que es troba documentat respecte d'aquests objectes i que concorda amb la utilització que el bisbe Morgades en va fer, és el contracte de comodat, que consisteix en un préstec per a un ús determinat; en aquest cas, la inclusió en el conjunt que va ser presentat a l'Exposició Universal de Barcelona. Un cop finalitzada la utilització pactada, el comodant té dret a recuperar els objectes prestats. La retenció més o menys llarga que el comodatari n'hagi fet no anul·la aquest dret.

Al drap de faristol i al retaule de santa Llúcia (núms. 11 i 12), ni la figura de comodat no se'ls avé; menys, és clar, la de donació o de dipòsit; són simplement presents al Museu Episcopal, sense cap títol que en pugui justificar la detenció.

L'ingrés al Museu Episcopal del retaule de la Passió (núm. 10) compta amb unes mínimes formalitats. Hi ha, efectivament, una carta privada, fórmula suficient per a la donació d'un bé moble. Tanmateix, no queda prou clar qui és el donant. Sembla que se n'atribueix la qualitat a tots quatre signants de la carta: l'alcalde, l'ecònom i els dos obrers. Si s'analitza, però, la seva capacitat, resulta que l'alcalde no tenia cap títol de propietat sobre el retaule; la signatura dels obrers donava solemnitat al document, però era irrellevant pel que fa a la validesa de la donació; l'ecònom, encara que tenia una certa representativitat de la parròquia, difícilment podia considerar-se facultat per a l'alienació d'un bé del qual no era, en quant ecònom, sinó l'administrador; això explica que volgués reforçar l'acte amb la signatura, d'altra banda insuficient, de dos testimonis. Hauria estat necessària la concurrència d'una altra persona, probablement el bisbe, cosa que hauria originat una coincidència d'interessos que hauria viciat l'acte. Cal també tenir en compte que els objectes que constitueixen el patrimoni artístic d'una població són gairebé inalienables. Els motius que provoquen una donació –la gratitud, per exemple– no tenen cap significació pel que fa a la seva validesa.

Finalment, el Dr. Ramos examina la complicada jurisprudència referent a l'adquisició d'objectes a qui no n'és propietari i no descarta del tot la pos-

sibilitat de reivindicar amb eficàcia els manuscrits sostrets irregularment del Monestir.

L'advocat Sr. Eudald Tarré i Arnau, escollit també pel senyor Rector de Sant Joan, ha fet un estudi que ocupa 53 folis. Ha treballat amb absoluta independència del Dr. Ramos, a qui no coneixia, i arriba a conclusions semblants.

Admet l'origen santjoaní de totes les peces reclamades. Dedueix, de la legislació canònica de l'època i del desenvolupament dels fets, que l'ingrés dels objectes 1-9 (segons la numeració d'aquest opuscle) al Museu Episcopal de Vic no va comportar traspàs de propietat i hi aplica, com el Dr. Ramos, la figura de préstec-comodat. Les peces 11 i 12 van seguir uns altres camins, però tampoc no van ser transferides. Assenyala les contradiccions i les imprecisions que es donen en la incorporació al Museu Episcopal del retaule de la Passió. Fa notar que l'alcalde, l'ecònom i els obrers de Sant Pol, en la carta en què anuncien al bisbe la tramesa del retaule -l'únic document en què declaren l'objectiu i el títol que assignen a aquesta operació-, no utilitzen la paraula "donación", sinó la paraula "entrega", i el bisbe, en la carta d'agraïment, fa servir la paraula "envío". El destinatari d'aquesta "entrega" i d'aquest "envío" era el Museu Episcopal, aleshores anomenat diocesà, però "para mientras este subsista", afegeixen, amb la qual cosa exclouen el concepte de donació, que no consent limitació de durada. Els mots "regalado" i "donación" amb què Morgades es refereix posteriorment al retaule en dues notes escrites sobre la factura d'unes obres costejades per ell, no poden alterar el sentit dels documents bàsics. Adverteix, encara, que l'ecònom, com a administrador que era, difícilment podia fer una donació, per a la qual, d'altra banda, no van observar-se els requisits establerts. Refuta la suposada eficàcia retroactiva dels estatut del Museu. Nega, per manca de les condicions exigides, la possibilitat de prescripció.

Finalment, el dia 5 de desembre de 1992, el senyor Bisbe va convocar el senyor Rector de la parròquia i la Junta del Monestir. Va manifestar que admetia que "hi ha base racional suficient" per a la reclamació de la parròquia de Sant Joan, però que no ha de ser el bisbe el jutge en aquest litigi

perquè no se sent competent per a emetre un judici just i equitatiu en una qüestió tan complicada i perquè, fos quina fos la sentència, la seva tasca pastoral en quedaria afectada negativament davant una part de la clerecia, d'un sector del poble i de les institucions culturals.

Aconsellà que s'intentés un acord amb la Junta de Govern del Museu Episcopal i que, si això no era possible, s'acudís a un arbitratge. Admeté la possibilitat que la parròquia de Sant Joan recorrés a un tribunal eclesiàstic o civil. Si es donava aquest cas, ell "acceptaria la sentència inapel·lable (de la Signatura Apostòlica o del Tribunal Suprem) i hi donaria compliment i no tindria cap inconvenient a prendre part en les celebracions que, amb aquest motiu, es fessin a Sant Joan."

Destacà encara algunes qüestions que caldria tenir presents en el supòsit que les peces reclamades retornessin al Museu del Monestir de Sant Joan.

El senyor Rector de Sant Joan i la Junta del Monestir van manifestar, amb llibertat però amb respecte, la seva disconformitat amb diversos punts de la posició del senyor Bisbe i van anunciar-li que, més endavant, li ho exposarien per escrit. Tanmateix, van celebrar que consideri l'afer com una qüestió que continua oberta, perquè així la considera la parròquia. Per això emprendreà noves accions quan se'n presenti l'oportunitat.